

Enerģētikas loma vietējā ekonomikā: sabiedrības virzītu enerģētikas projektu pieeja

ROKASGRĀMATA

Latvijas Zaļā kustība
Latvian Green Movement

CEE

**bankwatch
network**

Saturs

Ievads.....	3
Vietējā ekonomika	5
Enerģētika vietējā ekonomikā.....	8
Kopiena kā enerģijas projektu īstenotājs	8
Virzītājspēki sabiedrības vadītiem enerģētikas projektiem:.....	11
Enerģētikas plānošana vietējā mērogā Latvijā:	12
Sabiedrības virzītu enerģijas projektu mērķgrupas:	12
Pašvaldības:.....	12
Biedrības un nodibinājumi:	13
Vietējās rīcības grupas:	13
Kooperatīvi:	13
Iniciatīvas veidošana un sabiedrības motivācija iesaistīties.....	14
Vietējās iniciatīvas Latvijā:	16

Ievads

Mūsdienu globālajā ekonomikā, kur par attīstības pamatu tiek izmantota konkurētspējas uzlabošana, resursu koncentrācija, reģioni, īpaši lauku teritorijas kļūst par vietām, kur šīs tendences izjūt visskaudrāk - tiek zaudēts kapitāls, resursi un citi ekonomikas veselības svarīgi aspekti. Šo procesu rezultātā, cilvēki no vietējām kopienām dodas dzīvot uz lielākām apdzīvotākām vietām kā rezultātā samazina ne tikai skaitlisko iedzīvotāju skaitu, bet arī sociālo kapitālu uz kā pamata varētu veidot spēcīgas vietējās ekonomikas.

Viena no mūsdienu kopienas un sabiedrības vajadzībām, kurai, turklāt tiek tērēta lielākā daļa resursu ir enerģētika. Vajadzība pēc siltuma, silta ēdiena un ūdens mūsdienās ir pamatvajadzība, kuru valsts, pašvaldība, kopiena un indivīds ir spiests sev nodrošināt un tam arī meklēt nepieciešamos resursus. Efektīvas saimniekošanas gadījumā tiek apzināti kopienai pieejamie enerģijas resursi, un tie tiek izmantoti maksimāli efektīvi sabiedrības labā. Īpaši efektīvi saimniekojot resursi ir vietējā mērogā iegūti, ja tos iegādājas un no šiem resursiem tiek ražota enerģija, tad ieguvēji ir ne tikai vietējie resursu ražotāji, enerģija ražotāji, bet arī pašvaldība, kopiena un patērētāji kopumā, jo naudas un resursu aprites cikls arī notiek vietējā līmenī. Tādēļ būtiski ir šo potenciālu apzināties un saprātīgi plānot, tādejādi maksimāli efektīvi apsaimniekojot savu teritoriju, samazinot enerģijas cenas patērētājam un arī nodrošināt vietējo uzņēmējdarbību jeb citiem vārdiem sakot – veicināt vietējās ekonomikas izaugsmi.

Vietējās ekonomikas plānošana kā politika veidojās kopš 1970iem gadiem, kad politikas veidotāji saprata, ka teritorijas savā starpā konkurē ne tikai globāli, bet arī lokāli - par iedzīvotājiem, par kapitālu, par tūristiem.

Kopienas ekonomikas plānošana ir viens no būtiskākajiem elementiem, lai pieņemtu lēmumu, kurā attīstības virzienā nepieciešams pielikt savas pūles vietas mērķu sasniegšanai - vai tā ir resursu labāka izmantošana, vai naudas taupīšana, vai atsevišķu lokālelementu kvalitātes uzlabošana vai arī tā ir savu resursu saprātīga izmantošana uzņēmējdarbības veikšanai, kuras rezultātā labumu gūst ne tikai uzņēmējdarbības veicējs, bet tiešā veidā uzņēmums klienti, bet pastarpināti visi kopienas iedzīvotāji.

Būtiski, ka plānojot vietējo ekonomiku, tiek veidotas vietējās partnerības, kurā iesaistās vietas uzņēmēji, pašvaldību pārstāvji, kā arī sabiedrība- iedzīvotāji. Atkarībā no LED plānošanā izvirzītā mērķa, dažādās aktivitātēs tiek iesaistīti visi kopienas iedzīvotāji, kuri iesaistās uz savstarpējas ieinteresētības principiem, kas veido ciešas integrētas sadarbības saiknes kopienās. Uz izveidoto sadarbības saišu bāzes ir iespējams veidot spēcīgas- ilgtspējīgas kopienas, kurām ir „cerīga” nākotne. Šādu, ilgtspējīgu kopienu esamība palīdz nodrošināt teritoriju vienmērīgu apdzīvotību, tādā veidā mazinot urbanizācijas un industrializācijas negatīvās sekas uz nacionālo un globālo ekonomiku.

Šī dokumentā mērķis ir uzrunāt progresīvi domājošas kopienas un sabiedrību kopumā, lai tiktu veicināta ilgtspējīga un vienmērīga attīstība arī vietējā mērogā. Īpaša uzmanība tiek vērsta tieši uz enerģētikas nozīmi vietējā ekonomikā un sabiedrības virzītu enerģijas projektu vadību. Minētie ieteikumi un piemēri ir apkopoti 2014. gada laikā, vadot ekspertu diskusijas, seminārus un tiekoties ar vietējo kopienu pārstāvjiem, lai analizētu to vēlmes un potenciālus attīstībai.

Vietējā ekonomika

Vietējās ekonomiskās attīstības jomā tiek izmantota īpaša valoda un jēdzieni. Praktiski lietojot ar vietējo ekonomisko attīstību saistītos jēdzienus dažādās institucionālās situācijās, to interpretācijai nepieciešamas izpratne un zināšanas.

Vietējās ekonomikas plānošanas filozofijas pamati meklējami tādos jēdzienos, kā «anthroposophy» (antroposofija) un «biodinamiskā lauksaimniecība». Mūsdienās ar

vietējo ekonomiku izprot sociālu zinātni, kas pēta, kā vietējā kopiena izmanto savus resursus savu vajadzību apmierināšanai. Respektīvi, kopienu esošo resursu un vajadzību un vēlmju apkopojums, uz ko tiek balstīts plānojums, kā efektīvāk saimniekot.

Vietējās ekonomiskās attīstības (LED) nolūks ir palielināt reģiona ekonomisko kapacitāti, lai uzlabotu tā ekonomisko nākotni un dzīves līmeni. Tas ir process, kurā valsts, privātā un nevalstiskā sektora partneri strādā kopā, lai radītu labvēlīgākus apstākļus ekonomiskai izaugsmei un nodarbinātības palielināšanai¹.

Vietējā ekonomika tiek balstīta uz vietējo apstākļu unikalitātes, uz tās relatīvajām priekšrocībām. LED iekļauj tādas disciplīnas kā fizisko plānošanu, ekonomikas plānošana, tirgzinības ar mērķi stiprināt vietējās ekonomikas kapacitāti cerīgai ekonomiskai nākotnei kā arī **dzīves kvalitātes uzlabošanai visiem.**

Sākotnēji LED aizsākās 1970os gados, jo vietējās pašvaldības un citas ieinteresētās puses saprata, ka strauji plūstošais kapitāls pārvietojās no viena reģiona uz citu. Aktīvi izpētot savu ekonomisko bāzi, apzinot izaugsmes un ieguldījumu šķēršļus, kā arī stratēģiski plānojot programmas un projektus šādu

¹ Gvena Svinbērna, Soreja Goga, Fergus Mērfijs, 2004. „Vietējās ekonomiskās attīstības rokasgrāmata“

šķēršļu novēršanai un ieguldījumu veicināšanai, vietējās pašvaldības meklēja iespējas, kā uzlabot savu ekonomisko un nodarbinātības bāzi.

Vietējā ekonomiskā attīstība ir process, kurā valsts, uzņēmēju un nevalstisko organizāciju partneri kopīgi strādā, lai sasniegtu labākus apstākļus ekonomiskai izaugsmei un nodarbinātības uzlabošanai. Mērķis ir uzlabot ikviena cilvēka dzīves kvalitāti².

Kopienas panākumi mūsdienās ir atkarīgi no tās spējas piemēroties dinamiskai vietējai, nacionālajai vai starptautiskajai tirgus ekonomikai. Kopienas aizvien biežāk izmanto stratēģiski plānotu LED, lai nostiprinātu reģiona vietējo ekonomisko kapacitāti, uzlabotu investīciju klimatu un paaugstinātu vietējo uzņēmumu, uzņēmēju un strādājošo produktivitāti un konkurētspēju. Kopienas spēja uzlabot dzīves kvalitāti, radīt jaunas ekonomiskās iespējas un cīnīties pret nabadzību ir atkarīga no tās izpratnes par LED procesiem un stratēģiskas rīcības mainīgos un arvien konkurētspējīgākos tirgus ekonomikas apstākļos.

Aktīva vietējā ekonomiskā attīstība nozīmē reālu darbu veidojot sava novada ekonomisko spēku, lai uzlabotu tā ekonomisko nākotni un tā iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Mūsdienās sabiedrības veiksmē ir atkarīga no tās spējas pielāgoties ātri mainīgajai valsts un starptautiskajai ekonomiskajai videi. Katrai sabiedrībai ir unikāli vietējie apstākļi, kas spēj uzlabot vai bremsēt tās ekonomisko attīstību. Šīs vietējās īpatnības būs kā pamats, izstrādājot un ieviešot vietējās ekonomiskās attīstības stratēģiju. Lai izveidotu spēcīgu vietējo ekonomiku, vietējai sabiedrībai ir jāuzņemas kopēja aktivitāte, lai izprastu un darbotos ar saviem spēkiem, vajībām, iespējām un riskiem. Tādējādi tā izveidos savu novadu saistošāku uzņēmējdarbībai, strādniekiem un atbalstošajām organizācijām.

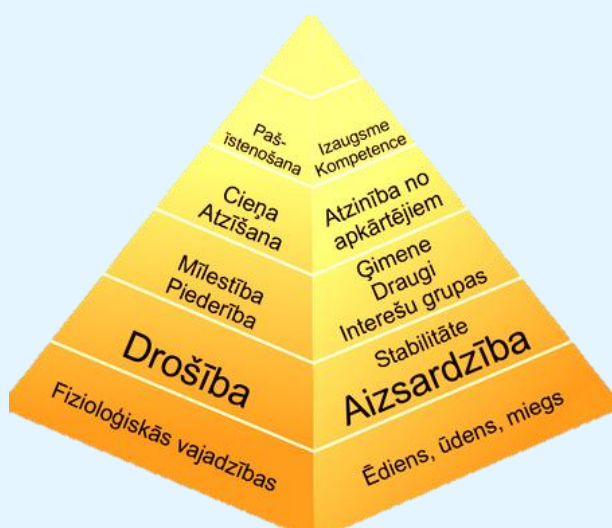
Vēl ar vietējo ekonomiku saistīts jēdziens ir **progresīva decentralizācija**, kas ir sistemātiska cilvēku un kopienu atšķiršana no globālajām varas struktūrām, globālās ekonomikas un lauksaimniecības. Šis ir viens no veidiem ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai. To sauc arī par **lokalizāciju** – procesu, kas maina globalizācijas tendences par labu vietējai attīstībai jeb politiskā diskriminācija par labu vietējam.

² Bertelsmann Fonds, Gītersloha; Apvienotās Karalistes, Starptautiskās attīstības departaments, Londona; Pasaules Banka, Vašingtona, KD. 2003. „Vietējā ekonomiskā attīstība“

Lokalizācijas mērķis ir vietējiem iedzīvotājiem atdot tiesības un kontroli pār vietējo politiku un ekonomiku, kas tos ietekmē. Tas veicinātu vietējo kohēziju un saliedētību, samazinātu nabadzību un nevienlīdzību, uzlabotu dzīves apstākļus, sociālo infrastruktūru, vides kvalitāti un palielinātu drošību.

Lokalizācija nenozīmē norobežošanos no ār pasaules, bet vietējo iedzīvotāju kontrolētu attīstību, kas, cik iespējams, izmanto vietējos resursus (finanses, darbaspēku un dabas resursus) un apmierina vietējās vajadzības un patēriņu. Tā nozīmē:

- pašnodrošinātu ekonomiku un mazāku atkarību no ārējiem faktoriem: finanšu un preču tirgiem;
- atdot vietējiem iedzīvotājiem kontroli pār ekonomiku un politiku;
- varas decentralizāciju;
- tādas politikas nodrošināšanu, kas stiprina vietējo daudzveidību kultūras, ekonomikas un citās sfērās;
- cilvēku tiesības uz pašnoteikšanos u. tml.³

Skatoties no ekonomistu redzes leņķa, tie pamatā pievērš uzmanību tam, kā sabiedrība ierobežotos resursus lieto savu vēlmju un vajadzību apmierināšanai. Ja runājam par mūsdienām, tad tradicionālajā Maslova vajadzību piramīdā droši pie pamatvajadzībām varam likt arī enerģiju, jo īpaši Latvijas klimatiskajos apstākļos vajadzība pēc siltuma un silta ūdens ir pamatvajadzība.

³ Zaļā Brīvība, <http://www.zalabriviba.lv/politika-un-ekonomika/lokalizacija/>

Enerģētika vietējā ekonomikā

Vietējās ekonomikas attīstības koncepts veido pamatu arī kopienu vadītu enerģijas projektu īstenošanas idejai, kur vietējā ekonomika kā arī kopienu enerģētikas projektiem ir jābalstās uz reģiona relatīvajām priekšrocībām un ir jābūt balstītiem uz sadarbību starp privāto, uzņēmēju un pārvaldes sektoru.

Eiropā aizvien vairāk tiek runāts par nepieciešamību lokalizēt enerģijas ražošanu – tas saistīts ar elektroenerģijas tirgus decentralizācijas procesu, atjaunojamo energoresursu ienākšanu tirgū, virzību prom no fosilo energoresursu izmantošanas un dažādām iniciatīvām ar mērķi panākt vietējo vai reģionālo pašpietiekamību energoresursu izmantošanas ziņā.

Šajā kontekstā bieži tiek minēti t.s. kopienu enerģijas projektu attīstība, kas ir samērā plašs jēdziens un var iekļaut daudzas lietas. Kopienu enerģijas projekti var tikt piemēroti trim jomām:

- **Elektroenerģijas ražošana**, izmantojot AER mazā un vidējā mērogā, kas vietējai kopienai sniedz taustāmu labumu Piemērs šai formai ir enerģijas kooperatīvi Dānijā un Lielbritānijā, kur vietējiem iedzīvotājiem pieder vēja turbīnas vai pieder daļas vēja parkā;
- **Vietējās siltumapgādes sistēmas**, kas pieder enerģijas kooperatīviem vai pašvaldībām. Centralizētā siltumapgāde nepārprotami sniedz labumu vietējiem iedzīvotājiem un dažās Eiropas valstīs tā ir lielā mērā vietējo iedzīvotāju kontrolē. Piemēram, Dānijā ir ap 430 siltumapgādes uzņēmumu, kas pieder pašvaldībām vai enerģijas kooperatīviem;
- **Energoefektivitātes shēmas** – to ietvaros vietējās organizācijas vai bezpeļņas uzņēmumi sniedz atbalstu māsaimniecībām energoefektivitātes uzlabošanai.

Kopiena kā enerģijas projektu īstenoātājs

Kopienas un kooperatīvu enerģijas projekti var būt dažādā mērogā – sākot no dažām saules baterijām uz novada pašvaldības ēkas jumta līdz pat liela mēroga vēja enerģijas parkiem. Par maza mēroga projektiem parasti uzskata tos, kas ir līdz 50 kW, un daudzās valstīs šādu projektu īstenošana ir salīdzinoši vienkārša, kā arī

šiem projektiem tiek piemēroti salīdzinoši vieglāki nosacījumu attiecībā uz pieslēgumiem elektroenerģijas pārvades tīkliem.

„Kopiena” šajā kontekstā parasti tiek saprasta kā kooperatīvi un/vai pašvaldība, tai skaitā vietējo iedzīvotāju grupas, kurus vieno noteiktas intereses, piemēram, šajā gadījumā, elektroenerģijas ražošana pašu vajadzībām. Te jāuzsver, ka literatūrā jēdziens „kopiena” var tikt dažādi tulkots – viena cilvēks uzskatiem par kopienu citi cilvēki var nepiekrīt. Literatūra piedāvā uz jēdzienu „kopiena” raudzīties no divām perspektīvām, proti, no plašāka socioloģiska skatījuma un no individuāla skatījuma. Kopienas enerģijas kontekstā jāizmanto socioloģiskais skatījums, kas par kopienas uzskata cilvēku grupu, ko apvieno vismaz viena kopīga pazīme, piemēram, ģeogrāfiskā izpratnē (vienas pašvaldības iedzīvotāji), kopīgas intereses, vērtības, pieredze vai tradīcijas.

Kopienas virzītu enerģijas projektu īstenošanas potenciāls Latvijā ir vietās vai iedzīvotāju kopienās, kuras:

- vēlas uzlabot savas dzīves apstākļus, bet esošās enerģijas nodrošināšanas sistēmas ir nepietiekamas (dažādas interešu grupas un biedrības);
- vēlas samazināt atkarību no fosilajiem un ārējiem enerģijas resursiem un veicināt atjaunojamo enerģijas resursu izmantošanu savā vietā (ciemā, pagastā, mazpilsētā) (vietējās vides organizācijas);
- vēlas nodrošināt papildus enerģijas jaudas saimnieciskās darbības attīstīšanai vietējā teritorijā (vietējās uzņēmējdarbības organizācijas);
- ir ieinteresētas uzsākt visu iesaistīto un iesaistāmo pušu sadarbības projektu īstenošanai savas vietas (ciema, pagasta, mazpilsētas) ekonomiskās attīstības plānošanā, lai palielinātu ienākumus savai kopienai un nodrošinātu pēc iespējas lielāku finanšu līdzekļu neaizplūšanu no kopienas (ciemu jeb kopienas attīstības organizācijas) .

Plānojot kopienas enerģijas projektus, ir būtiski, ka labums no īstenotā projekta ir jāiegūst vietās (ciema, pagasta, mazpilsētas) lielai daļai, kas nozīmē, ka plānošanas procesā, pat, ja projekti domāti atsevišķu izaicinājumu risināšanai, ir jābūt definētiem un nosauktiem tiem tiešajiem un netiešajiem labumiem, ko iegūst vieta un tajā dzīvojošie cilvēki. Tieši kopienas ieguvumi no kopienas projektu īstenošanas var būt gan finansiāli, gan sociāli, gan ar papildus drošību, gan citiem aspektiem saistīti. Būtiski atcerēties, ka šāda veida projektiem ir jābūt ne tikai labumu dodošiem, bet tie nedrīkst kaitēt atsevišķām kopienas grupām un to dzīves

Virzītājspēki sabiedrības vadītiem enerģētikas projektiem:

Viens no būtiskiem jautājumiem saistībā ar kopienas enerģijas attīstību, ir nosacījumi, pie kādiem mazie ražotāji savu saražoto elektroenerģiju var ievadīt tīklā. Elektroenerģijas sadales tīkls nodrošina elektroenerģijas plūsmu no elektroenerģijas pārvades tīkla un no mazajiem elektroenerģijas ražotājiem līdz elektroenerģijas patērētājiem, kas ir pieslēgti pie zemsprieguma un vidsprieguma tīkliem.

Līdz ar to, galvenie **virzītājspēki**, kas var palīdzēt apsvērt atbalsta nepieciešamību kopienu enerģijas tipa projektiem Latvijā ir:

- Latvijas politiskie mērķi atjaunojamo energoresursu īpatsvara palielināšanai (AER jāsasniedz 40% īpatsvars uz 2020; 50% uz 2030);
- Elektroenerģijas tirgus liberalizācijas process, kas paredz, ka arī māsaimniecībām būs brīva izvēle elektroenerģijas tirgū (šis regulējums stājas spēkā no 2015.gada 1.janvāra);
- Mērķis nodrošināt nacionālā mērogā elastīgu un drošu energoapgādes tīklu, ņemot vērā arvien plašāku mikroģenerācijas izplatību un tā rezultātā radušās izmaiņas Latvijas enerģijas portfelī. Decentralizētas mikroģenerācijas procesā saražoto enerģiju iespējams efektīvi integrēt tīklā tikai pie nosacījuma, ka energoapgādes tīkli tiek rūpīgi uzraudzīti, tiek analizēta un plānota to darbība un attīstība, kā arī nodrošināta efektīva jaudu balansēšana tīklā (Latvijas Ilgtermiņa Enerģētikas stratēģija 2030);
- Pašvaldību pievienošanās Pilsētu mēra pakta iniciatīvai veicina to enerģijas rīcību ilgtspējīgu plānošanu, lai sasniegtu SEG emisiju samazināšanas mērķus. Šāda iniciatīva var veicināt pašvaldības apsvērt domu ieviest kopienu enerģijas tipa projektus ar mērķi arī sasniegt to mērķus attiecībā uz AER īpatsvaru to kopējā bilanci.

Uz Latviju un potenciālo kopienu enerģijas projektu izstrādi attiecas arī 2012. gada oktobrī pieņemtā direktīva Nr. 2012/27/ES „Energoefektivitātes direktīva”, kuras pamatu veido 4 galvenie virzieni:

- energoapgādes drošība,
- enerģijas konkurētspēja,
- efektīvu atjaunojamo energoresursu izmantošana,
- energoefektivitātes paaugstināšana.

Šīs direktīvas 2. nodaļā (Enerģijas izmantojuma efektivitāte) ir panti par ēku renovāciju, kā arī minēts, ka dalībvalstīm jāveicina energopakalpojumi tirgum un Mazo un Vidējo uzņēmumu piekļuve šim tirgum, kur jābūt pieejamiem finanšu instrumentiem, stimuliem, dotācijām un aizdevumiem ar ko tiek atbalstīti energoefektivitātes pakalpojumi, tomēr šajā direktīvā īpaši netiek izceltas biedrības, kas var īstenot augstākminētās aktivitātes.

Enerģētikas plānošana vietējā mērogā Latvijā:

Kā tas attiecināms uz Latviju? Kopienas enerģijas formu attīstība varētu būt veids, kā palielināt ieinteresētību iedzīvotājos iesaistīties AER izmantošanā, ja no šī projekta vietējā kopiena gūst izmērāmu labumu. Šādus projektus iespējams skatīt arī kā iespēju paturēt naudu vietējā ekonomiskā apritē, proti, vietējās kopienas naudas līdzekļi par siltumapgādi un elektroenerģiju neplūst uz Gazprom, bet „darbina” reģiona ekonomiku. Lokāli patērētā enerģija var būt arī lielākoties ražota lokāli un iegūtais finansējums šādi papildus attīsta gan darbavietas, gan attīsta vietējo ekonomiku.

Sabiedrības virzītu enerģijas projektu mērķgrupas:

No likumdošanas ietvara skatoties Latvijā kopienu enerģijas projektus var ieviest pašvaldības, biedrības un nodibinājumi (kā NVO) un kooperatīvi kā juridiskas personas.

Pašvaldības:

Pašvaldības var uzņemties iniciatīvu īstenot dažādus projektus atjaunojamo energoresursu izmantošanas un elektroenerģijas ražošanas jomā. Tas ir būtiski, jo pašvaldības var gan rādīt piemēru, gan segt daļu sava patēriņa.

Svarīgs ir arī mērķis, ko pašvaldība ir izvirzījusi. Piemēram, pašvaldības vietējā līmenī var pieņemt lēmumu atteikties no fosilo energoresursu izmantošanas un pievērsties tādiem atjaunojamo energoresursu avotiem kā saules kolektori, saules baterijas vai vēja enerģijas izmantošana. Viena no iniciatīvām, kas veicina

pašvaldību iesaistīšanos mērķu noteikšanā ir Pilsētu mēra paktu iniciatīva, kurai pievienojoties, pašvaldībai ir jāizvirza konkrēti mērķi attiecībā uz SEG emisiju samazināšanu un jāizstrādā Ilgtspējīgas enerģētikas rīcības plāns.

Biedrības un nodibinājumi:

Šis mērķa grupas jeb NVO Latvijā regulē Biedrību un nodibinājumu likums, kas nosaka, ka:

1. Biedrība ir brīvprātīga personu apvienība, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura.
2. Nodibinājums, arī fonds, ir mantas kopums, kurš nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai, kam nav peļņas gūšanas rakstura. Tieši biedrības ir visbiežāk lietotais termins, kad runa ir par kopienu enerģijas tipa projektu īstenošanu, lielākoties ar šo terminu domājot māju iedzīvotāju vai dzīvokļu īpašnieku biedrības.

Vietējās rīcības grupas:

Viens no potenciālajiem ietvariem kopienas enerģijas attīstībai Latvijā varētu būt Vietējās rīcības grupas, kas vietējo attīstības izaicinājumu risināšanai izmanto LEADER pieeju. LEADER ir mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuras rosina sabiedrību meklēt jaunus risinājumus esošajām lauku problēmām. LEADER būtība ir uzlabot dzīves kvalitāti cilvēkam laukos, domājot gan par ekonomiskajiem, sociālajiem uzlabojumiem un vides saglabāšanas iespējām

Kooperatīvi:

Kooperatīvu darbību Latvijā regulē Kooperatīvo sabiedrību likums. Likums definē kooperatīvu veidus, nosakot, ka Latvijā tie ir šādi:

- *Lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība: kooperatīvā sabiedrība, kura sniedz pakalpojumus lauksaimniecības produktu ražotājiem, bet nenodarbojas ar lauksaimniecības produktu ražošanu, izņemot biedru saražotās produkcijas pārstrādi un apstrādi;*
- *Mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība: meža īpašnieku kooperatīvā sabiedrība, kura sniedz mežsaimniecības un mežsaimnieciskās produkcijas realizācijas pakalpojumus, bet nenodarbojas ar mežsaimnieciskās produkcijas ražošanu.*

2012. gadā tika veikti grozījumi Kooperatīvo sabiedrību likumā, kas dod iespēju arī meža īpašnieku dibinātai kooperatīvai sabiedrībai izmantot īpašu nodokļu režīmu kā, piemēram, lauksaimnieku kooperatīviem.

Pašlaik Latvijas likumdošana neparedz enerģijas kooperatīvu darbību. Tomēr no analogijas ar lauksaimniecības un mežsaimniecības kooperatīviem, kooperatīvs varētu nodarboties ar jau saražotās (neatkarīgo ražotāju) realizāciju, taču ne ražošanu. Vairākās citās valstīs enerģijas kooperatīvi gan primāri nodarbojas ar elektroenerģijas ražošanu, gan arī citu saražotās elektroenerģijas pārdošanu. Iespējams, ka kooperatīvs kā juridiska forma nav nepieciešams Latvijas situācijā, tomēr par piemērotāko juridisko regulējumu vēl būtu nepieciešamas diskusijas.

Meža īpašnieki visā Latvijā var apvienoties, lai kopīgi apsaimniekotu meža platības un realizētu koksni. Tādējādi var tikt veidoti labāki nosacījumi un piedāvājumi biomasas piegādei pašvaldību katlu mājām. Tāpat mežsaimniecības kooperatīvu dibinātāji uzskata, ka kooperācija var iekustināt privāto mežu sertifikāciju Latvijā, kā arī padarīt mežu par stabilu ieņēmumu avotu, tādējādi samazinot varbūtība, ka tas tiks pārdots citiem investoriem. Iespējams, šī varētu tikt uzskatīta par vienu no kopienu enerģijas formām Latvijā. Pagaidām šī likuma normas netiek attiecinātas, piemēram, uz iedzīvotāju apvienībām, kuru mērķis būtu ražot enerģiju pašpatēriņam.

Iniciatīvas veidošana un sabiedrības motivācija iesaistīties

Kopienas enerģijas iniciatīvu un projektu īstenošana sākas ar sadarbības iniciēšanu, kurai pamatā var būt esoša sadarbības forma: biedrība, kooperatīvs, iniciatīvas grupa vai kāda cita vietējo iedzīvotāju (kopienu) sadarbības platforma, kurai:

- 1) ir interese par dabas vides saglabāšanu un efektīvu vidi saudzējošu izmantošanu;
- 2) ir apzinājusi resursus kopienā un plāno to efektīvu izmantošanu;
- 3) ir interese savas vietas ekonomiskā potenciāla stiprināšanā.

Ja vietējā teritorijā nav nekādu sadarbības formu vai esošo organizāciju aktīvajiem cilvēkiem nav kapacitātes vai intereses sadarboties ar augstākminēto mērķu sasniegšanai, tad ir jāveido bāze jaunas vietējas sadarbības platformas izstrādei.

Gan gadījumos, kad vietējā kopienā jau darbojas kopienu enerģijas projektos ieinteresētas organizācijas vai tādas ir jāveido no jauna, vēlams vietējās kopienu iedzīvotājus iepazīstināt ar kopienu enerģijas jēdzienu un konceptu. Iepazīstināšanu vēlams organizēt semināra vai iedzīvotāju foruma formā, kurā paredzama teorētiskā, diskusiju, kā arī savstarpējās komunikācijas daļas. Svarīgi, ka uz šādu iedzīvotāju tikšanos ir ieradušies pēc iespējas dažādāki kopienu iedzīvotāji kā arī

pēc kopienas tikšanās, tiek savākta informācija ar ieinteresēto pušu kontaktiem turpmākai saziņai.

Pēc šādas iedzīvotāju diskusijas, ir jāsaprot, kāda tipa projekti kopienai ir interesanti un pieņemami - kuros tās iedzīvotāji ir gatavi iesaistīties un kurus uztvert par saviem. Jāidentificē vai cilvēkus interesē dzīves kvalitātes uzlabošanas projekti, vides saudzēšanas projekti vai kopienas vietējās ekonomikas stiprināšanas projekti. Tāpat ir jāmēģina saprast vai iedzīvotāji ir ieinteresēti atsevišķu kopienu enerģētikas projektu īstenošanā vai vēlas tos realizēt kontekstā ar citu kopienas ekonomiku stiprinošu pasākumu īstenošanu.

Lai palīdzētu kopienai vienoties un nolemt, kurā virzienā veikt savas turpmākās aktivitātes, ir vērts veikt kopienas vajadzību un resursu auditu kā arī izsekot naudas plūsmas – no kurienes kopienā ienāk nauda (vai citi resursi), kur kopienas nauda tiek tērēta. Atkarībā no šī audita, būs identificētas svarīgākās kopienas resursu investīcijas (savas vai ārējas) turpmākai kopienas ekonomikas stiprināšanai.

Ja kopiena vēlas īstenot atsevišķus (neintegrētus) kopienu enerģijas projektus, svarīgi, piesaistīt ārējos ekspertus, kas palīdzētu kopienai atrisināt tehniskas dabas jautājumus par labākajiem veidiem projektu tehniskai īstenošanai kā arī vienoties par mehānismu, lai kopienu enerģijas projekts atbilstu tā pamatprincipiem.

Ja kopiena vēlas īstenot kopienu enerģētikas projektus kontekstā ar citām kopienas ekonomiku attīstošām aktivitātēm, ir vērts rīkot iedzīvotāju forumu, kurā iedzīvotāji nosaka savas vajadzības un prioritātes, kā arī īstenojamus projektus un cilvēkus, kas ir atbildīgi par atsevišķu aktivitāšu (Kopienu enerģijas projektu) īstenošanu.

Ir vērts atcerēties, ka, lai īstenotu kopienu enerģijas projektus ir nepieciešama atbilstošs juridiskais ietvars - reģistrēta biedrība, kas darbojas atbilstoši biedrību un nodibinājumu likumam. Biedrības darbību nosaka statūti, kuros būtu jābūt atrunātam vai, ka biedrības mērķis ir veicināt vietējās kopienas ekonomisko potenciālu vai rūpēties par kopienu resursu izmantošana sabiedriskajam labumam vai tamlīdzīgi.

Organizējot jaunu juridisku formu vai plānojot īstenot kopienu enerģijas projektus uz esošas organizācijas bāzes, ir vērts paredzēt ne tikai atbilstošus fiksētus mērķus statūtos, bet arī organizēt biedrības vai nodibinājuma pārvaldes funkciju, kas nodrošina visas kopienas sabiedrības iesaisti pārvaldes sistēmā.

Kopienu enerģijas projektu īstenošanā ir jābūt iesaistītai sabiedrībai ar sekojošiem pamatprincipiem:

1. Kopienai ir jābūt informētai par kopienu enerģētiku un vietējās sabiedrības ieguvumiem;
2. Kopienas iedzīvotājiem ir jābūt iesaistītiem kopienas enerģijas projektu plānošanā un īstenošanā;
3. Kopienas iedzīvotājiem ir jāgūst labums no kopienā īstenotiem kopienu enerģijas projektiem un jāspēj ietekmēt kopienas izvēlēta juridiskā struktūra kopienu enerģētikas projektu ieviešanai;
4. Kopienu enerģijas projektiem ir jābūt atbilstošiem iedzīvotāju vēlmēm un vajadzībām, bet mūsdienīgi un profesionāli īstenotiem.

Vietējās iniciatīvas Latvijā:

Lai Kopienu enerģijas projektu atbalsts tiktu īstenots vietējo stratēģiju ietvaros, šādas rīcības būtu ietveramas jau vietējās attīstības stratēģiju dokumentos. Šādi dokumenti taps tiklīdz būs apstiprinātas Vietējās Rīcības grupas teritorijās, tomēr idejas un iedzīvotāju mobilizēšana stratēģiju izstrādei jau tiek organizēta tagad. Iespēja veltīt īpašu rīcību un finansējumu kopienu projektiem ir atkarīga no pašām rīcības grupām, tomēr kopienu enerģijas tipa projektus var īstenot, piesaistot ES Lauksaimniecības fonda līdzekļus arī caur citām vietējo rīcības grupu rīcībām, kas saistītas ar dzīves kvalitātes uzlabošanu vietējās teritorijās un tamlīdzīgi. Tā, piemēram, Saldus novadā īstenoti tādi projekti, kur ciema apgaismošanai izmantojama saules enerģija un vēsturiska nama atbalsta biedrība rekonstruējusi projekti nav tipiski kopienas enerģijas projekti, jo pirmo projektu kopienas vārdā īstenojusi pašvaldība, bet otra projekta rezultātā ir sakārtota pašvaldības ēkas apkures sistēma.

Vietējo resursu izmantošana enerģijas ražošanai aktualizēsies arī kontekstā ar lauksaimniecību un lauksaimniecības blakus produktiem, ko var izmantot enerģijas ražošanai. Šobrīd arī lauksaimniecības organizācijas arvien aktīvāk runā par saules, vēja, ūdens un biomasas izmantošanu enerģijas ražošanai. Tā 2014. gada 7. oktobra LOSEP izdotajā preses relīzē tiek aicināts rosināts mainīt vairākus ierobežojumus likumdošanā. Rietumeiropā prakse, kad lauksaimnieks ražo biodegvielu ciema vajadzībām ir zināmi jau kopš 2009. gada.

(Attēli no Vācijas pirmās biodegvielas stacijas "Organic Biogas Plant", kas integrētā organiskajā zemnieku saimniecībā)

Latgalē darbojas biedrība "Kulturys studeja Speiga", kura gan savā ikdienā, gan īstenojot projektu, pēta ilgtspējīgas saimniekošanas metodes izmantošanai saimniecībās vai ģimenēs ar zemiem ienākumiem. Viens no šīs organizācijas fokusi ir risinājumi, kas būtu piemēroti īstenošanai bez lieliem naudas resursiem. Viena no būtiskākajām atziņām strādājot ar alternatīviem enerģijas ieguves avotiem: „nav atrasti rentabli risinājumi elektrības ieguvei lauku saimniecībā”. Šajā gadījumā organizācijas secinājums pēc aprēķinu izdarīšanas ir, ka vēja ģeneratoru (rūpnieciski ražoto) un saules bateriju atmaksāšanās periods ir garāks par to ekspluatācijas laiku.

Savukārt biogāzes ģenerators elektrības ieguvei, kādu to piedāvā tirgū esošās kompānijas un atbalsta programmas, ir nepiemērots risinājums mazām lauku saimniecībām, bet iespējams risinājums vairāku lauksaimnieku kooperatīviem, kas izstrādā un īsteno kopprojektu. Minimālais ģenerators izmērs tirgū - iekārta ar biomasas ievades apjomu min. 3 t / dienā. Viena govys saražo ap 2 t mēslu mēnesī, tāpat šādam apjomam vajadzīgas vismaz 45 liellopi. Mazāki risinājumi biogāzes iekārtu izpētē no speciālistu viedokļa netiek apskatīti.

Augstākminētā organizācija uzskata, ka biogāze, kas no elektrības ražošanas viedokļa lauku attīstības kontekstā ir bezvērtīga, kļūst ļoti vērtīga, ja gāzi izmanto, nemēģinot tās siltumradītspēju transformēt. Apkure un virtuve var tikt pilnībā nodrošināta vidēji lielai saimniecībai, ja tai ir aptuveni 10 liellopi. Saistībā ar jauno prasību pēc kūtsmēslu krātuvju izveides, šādi risinājumi ir ar lielu potenciālu, jo, ja tiktu radīti adekvāti risinājumi, ar šo enerģiju varētu apkurināt gan mājas, gan nodrošināt ar gāzi kopienas iedzīvotāju virtuves utt.

*(Attēlā: Ambeļu pagasta Putāni (no biedrības “Kulturys studeja Speiga” arhīva)
„2014. gada aprīlis, talka”)*

Latvijā nav daudz kopienas, kuras finansiāli varētu pašas ieguldīt savus līdzekļus kopienu enerģētikas projektos, tomēr kopienu enerģētikas projekti ir resursus taupoši un nedrīkstētu aizmirst, ka kopienu projekti var būt arī kā kopienas business vai arī veids kā kopiena ietaupa naudu citu vajadzību apmierināšanai.

Autori:

SELĪNA VANCĀNE

ĀRIS ĀDLERS

Vizuālais noformējums:

ANETE KĀRKLIŅA

Vairāk informācijas:

 zalie@zalie.lv

 www.zalie.lv